

UDK: 32.032:174
327:141.7
Biblid: 0025-8555, 69(2017)
Vol. LXIX, br. 2–3, str. 227–246

Pregledni rad
Primljen 8. juna 2017.
Odobren 18. septembra 2017.
<https://doi.org/10.2298/MEDJP1703227T>

Neoklasični realizam – realizam za 21. vek

Vladimir TRAPARA¹

Apstrakt: Autor se bavi neoklasičnim realizmom, pravcem nastalim u okviru realističke škole mišljenja o međunarodnim odnosima devedesetih godina prošlog veka. Cilj rada je da se kroz razmatranje nastanka i razvoja pravca u toku te decenije i kasnije u 21. veku pokaže da je on unapredio realističku školu mišljenja i tako odgovorio izazovu koji je za ovu predstavljao završetak Hladnog rata. Ovo unapređenje sastoji se u integraciji sistemskog nivoa analize, na kome insistira neorealizam, sa jediničnim nivoom, od koga polaze klasični realizam i druge škole mišljenja o međunarodnim odnosima. Autor ilustruje primenu neoklasičnog realizma na proučavanje međunarodnih tema relevantnih za 21. vek kroz primere nekoliko značajnih naslova koji pripadaju pravcu, ali i navođenjem sopstvene primene pravca.

Ključne reči: neoklasični realizam, međunarodni odnosi 21. veka, Drugi svetski rat, spoljna politika SAD, nivoi analize.

Kao i svakoj društvenoj nauci, nauci o međunarodnim odnosima nedostaje nivo egzaktnosti kakav postoji u prirodnim i tehničkim naukama. To znači da stavovi teorija razvijenih u okviru ove nauke imaju samo probabilistički karakter, ali im to ne umanjuje svojstvo naučnosti. U istoriji discipline prisutna je stalna konkurencija različitih škola mišljenja oko formulacije teorija koje će što vernije i sa što manje izuzetaka objasniti „kako svet radi”. Od početka promišljanja međunarodnih odnosa do danas, najdominatnija u ovome bila je realistička škola mišljenja, jer je uvek polazila od, kako joj samo ime kaže, onoga što je realnost ovih odnosa – stalna borba za moć subjekata međunarodnih odnosa, pre svega država kao najvažnijih

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs

Rad predstavlja deo naučnog i istraživačkog angažovanja na projektu „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti” (br. OI179029), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

među njima, u uslovima anarhičnog okruženja. Svaki put kad bi realizmu bilo oglašeno posmrtno zvono, jer se svet navodno promenio, ova realnost bi na najsureviji način demantovala protivnike ove škole mišljenja i udahnila joj novi život. To se najpre desilo sa izbijanjem Drugog svetskog rata, kada je u SAD procvetao klasični realizam kao odgovor na neutemeljeni međuratni optimizam liberala. Klasični realizam biće zatečen porazom SAD u Vijetnamu, samo da bi novo zaoštavanje Hladnog rata dalo krila novom pravcu – neorealizmu, koji je na metodološki sofisticiraniji način pokušao da objasni izazove svetske politike. Napokon, kada je i neorealizam sa za njega neočekivanim završetkom Hladnog rata došao u opasnost da postane stvar prošlosti, na izazove turbulentnog posthladnoratovskog međunarodnog sistema odgovorio je pravac o kome govorimo u ovom radu – neoklasični realizam. U njemu je realistička škola mišljenja dobila moćno oruđe za razumevanje međunarodnih odnosa u 21. veku, koje ponovo karakteriše ista realnost – umesto ostvarenjem liberalne utopije, ovaj vek počeo je obnovljenim nadmetanjem velikih sila za sfere uticaja, onako kako je to bilo manje-više kroz celu ljudsku istoriju.

Neoklasični realizam je od nastanka početkom devedesetih godina 20. veka nastojao da unapredi eksplanatornu moć realističke škole mišljenja u međunarodnim odnosima tako što se poslužio pojedinim privremeno zaboravljenim konceptima razvijenim u okviru klasičnog realizma (uz to „pozajmio” i neke koncepte iz drugih škola mišljenja), a da pritom nije poništio osnovne pretpostavke neorealizma, već ih je naprotiv osnažio i zadržao metodološku snagu i donekle parsimonični karakter ovog pravca. Naravno, nisu svi neoklasični realisti u tome jednako uspeli – ovaj pravac je dosad obuhvatio veliki broj imena i radova sa vrlo šarolikim tezama – zbog čega smo se i mi opredelili da u nastavku rada prikazemo samo neke. Ono što je, pak, svima njima zajedničko jeste da su revolucionarno otkriće Keneta Volca (Kenneth N. Waltz) da je međunarodne odnose moguće analizirati na nekom od tri nivoa (međunarodni sistem, država i pojedinac) unapredili ocenom da to ne znači da se teorija mora zasnovati odabirom nekog od ovih nivoa, već da se oni mogu i kombinovati. U poglavlju koje sledi pokazaćemo šta je to konkretno značilo u procesu nastanka pravca u poslednjoj deceniji prošlog veka, da bismo u onom posle njega ukazali i na dalji razvoj pravca u dosadašnjem toku 21. veka i njegovo obogaćenje novim konceptima.

Neoklasični realizam devedesetih godina 20. veka

Prva upotreba termina „neoklasični realizam”, ujedno i prva sistematizacija polazišta novog pravca vezuje se za Gideona Rouza (Gideon Rose) i njegov članak

„Neoklasični realizam i teorije spoljne politike” od 1998. godine.² Na njega se nadovezao Džefri Taljafero (Jeffrey W. Taliaferro) člankom u kome klasifikuje savremeni realizam na defanzivni i ofanzivni, te neorealizam i neoklasični realizam, utvrđujući i područja preklapanja ovih pravaca.³ Do vremena objavljivanja ovih članaka, neoklasični realizam je tokom devedesetih godina prošlog veka bio već uveliko sazeo kao pravac kroz radove nekolicine poznatijih američkih autora novije generacije. Rouz je u svom članku obradio naslove koje potpisuju Tomas Kristensen (Thomas J. Christensen), Randal Šveler (Randall L. Schweller), Vilijem Volfort (William Curti Wohlforth) i Farid Zakarija (Fareed Zakaria), dok je Taljafero dodao i Erika Labsa (Eric Labs), Džeka Snajdera (Jack Snyder) i još neke. Opređenije za sintagmu „neoklasični realizam” je logično, jer su svi pomenuti autori pokušali da poboljšaju upotrebljivost neorealizma za proučavanje savremenih međunarodnih odnosa, tako što su njegov kategorijalno-pojmovni aparat dopunili elementima koje je razvio njegov prethodnik – klasični realizam. Neoklasični realizam predstavlja sintezu neorealizma i klasičnog realizma. Suština ove sinteze je u sledećem. Neorealizam, pravac koji je ustanovio Volc u svom čuvenom delu *Teorija međunarodne politike* od 1979. godine, rukovodio se načelom parsimonije i uzeo u obzir samo uticaj međunarodnog sistema (*systemic level of analysis*) na ponašanje država, i to jednog njegovog elementa – raspodele moći među velikim silama kao najznačajnijim državama u sistemu (polarnosti), budući da anarhičnu organizaciju sistema (nepostojanje jedinstvenog autoriteta nad državama) i funkcionalnu istovetnost država (sve države imaju isti primarni cilj – da opstanu, po čemu su slične jedne drugima kao „bilijarske kugle”) uzima kao konstante. Formulšući na ovaj način pretpostavku se države ponašaju isto pod istim sistemskim uslovima, tj. ukoliko imaju slično mesto u okviru slične raspodele moći, neorealizam ni nema ambiciju da se detaljnije bavi konkretnim spoljnim politikama država, već samo ishodima njihovog međudelovanja, poput manje ili veće stabilnosti sistema, rata ili mira, itd. Neorealizam, dakle, ne formuliše teoriju spoljne, već međunarodne politike.⁴

I kada se upuštaju u analizu spoljnih politika, neorealisti arbitrarno biraju slučajeve država čije se ponašanje uklapa u njihova teorijska predviđanja o delovanju sistema na njega, ne pokušavajući da objasne brojne slučajeve koji od toga odstupaju. Najbolji primer je knjiga ofanzivnog neorealiste Džona Miršajmera (John

² Videti: Gideon Rose, „Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *World Politics*, Vol. 51, No. 1, October 1998, pp. 144–172.

³ Videti: Jeffrey W. Taliaferro, „Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *International Security*, Vol. 25, No. 3, Winter 2000–2001, pp. 128–161.

⁴ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading (MA), 1979, pp. 67–73.

J. Mearsheimer), *Tragedija politike velikih sila*, u kojoj autor da bi potkrepio svoju tezu kako sve velike sile vode politiku ekspanzije (sa krajnjim ciljem uspostavljanja hegemonije) kao najbolje rešenje za osiguranje opstanka, navodi slučajeve nekoliko velikih sila koje su u periodima novije istorije zaista vodile takvu politiku, dok slučajeve u kojima su velike sile vodile politiku *status quo*, iako su imale systemske podsticaje za ekspanziju zanemaruje, ili pokušava da ih objasni uvođenjem dodatnih činilaca.⁵ Dodatne činioce uvodi i Stiven Volt (koji je za razliku od Miršajmera, a poput Volca, defanzivni realista, jer smatra da države teže opstanku kroz defanzivno ponašanje – uravnoteživanje potencijalnih hegemonija), zasnivajući svoju teoriju ravnoteže pretnji (*balance of threat theory*) kao pokušaj da objasni odstupanja od predviđanja Volcove teorije ravnoteže snaga (*balance of interest theory*) da će na opasnost da jedna od velikih sila toliko ojača da postane sposobna da uspostavi hegemoniju druge velike sile automatski reagovati njenim uravnoteživanjem.⁶

Neoklasični realizam nastoji da prevaziđe ovo ograničenje i dopuni neorealizam da bi povećao njegovu eksplanatornu moć i učinio ga podesnim za proučavanje konkretnih spoljnih politika država. Pored systemskog uticaja (raspodele moći), neoklasični realisti uzimaju u obzir i niz činilaca koji su karakteristični za konkretnu državu kao jedinicu sistema (*unit level of analysis*), nastojeći da odgovore na pitanje zašto se različite države (ili ista država u različitim periodima) različito ponašaju pod istim systemskim uslovima, te tako formulišu teoriju spoljne politike.⁷ Kao i neorealisti, systemski činilac uzimaju kao ključni (nezavisnu varijablu), ali smatraju da on na ponašanje država ne utiče neposredno, već kroz proces formulisanja spoljne politike, na koji utiču i pomenuti činioци sa jediničnog nivoa analize kao intervenirajuća varijabla.⁸ Spoljna politika je naposletku stvar izbora političkih odlučilaca, pre nego automatska posledica delovanja međunarodnog sistema.⁹ Dok neorealizam tvrdi da je cilj svake države opstanak, neoklasični realizam se bavi pitanjem šta to još sem

⁵ Videti: John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton, New York, 2001. *Status quo* politiku Velike Britanije i SAD u određenim periodima, na primer, Miršajmer objašnjava njihovom geografskom odvojenosti od ostalih velikih sila. Po njemu, „stopirajuća moć vode” omela je ove dve sile da, čak i kad su imale poziciju najmoćnije sile u sistemu, vode hegemonističku politiku, te su se zbog toga ponašale defanzivno kao „ofšor balanser”. Videti: *ibid.*, pp. 234–236.

⁶ Videti: Stephen M. Walt, „Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, Vol. 9, No. 4, Spring 1985, pp. 3–43. Koja će država predstavljati veću pretnju u odnosu na druge, prema Voltu zavisi, osim od njene moći, i od geografske blizine, ofanzivnih sposobnosti i ofanzivnih namera. *Ibid.*, pp. 8–13.

⁷ Jeffrey W. Taliaferro, „Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *op. cit.*, pp. 133–134.

⁸ Gideon Rose, „Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *op. cit.*, pp. 146–147.

⁹ *Ibid.*, p. 147.

opstanka i pod kojim uslovima države žele da postignu u međunarodnim odnosima.¹⁰ U zavisnosti od toga da li smatraju da kombinacija sistemskih i unutrašnjih činilaca češće rezultira ofanzivnim ili defanzivnim ponašanjem država, neoklasične realiste je (kao i neorealiste) moguće podeliti na ofanzivne i defanzivne. Taljafero u prvu grupu ubraja Labsa, Volforta i Zakariju, u drugu Kristensena i Snajdera, dok Švelera svrstava u međukategoriju.¹¹ Mnogim od činilaca sa jediničnog nivoa bavio se klasični realizam, ali i druge škole mišljenja, poput liberalizma i konstruktivizma, koje Rouz naziva *Innenpolitik* teorijama, suprotstavljajući ih neorealizmu kao sistemskom pristupu.¹² Usled kombinovanja dva nivoa analize i „pozajmljivanja” elemenata drugih teorija, odnosno prelaženja granica „paradigmi”, neoklasični realisti su se vrlo brzo našli na meti kritika koje njihov istraživački program smatraju „degenerativnim” i čak im otpisuju pripadnost realizmu kao školi mišljenja.¹³ Na ove kritike odgovorili su dvama glavnim argumentima: da je razmatranje činilaca sa jediničnog nivoa analize bilo razvijeno u okviru klasičnog realizma, te da ukoliko su kritičari u pravu ni klasični realisti ne bi mogli da se nazovu realistima; da se na društvene nauke ne mogu primeniti isti kriterijumi valjanosti istraživačkog programa kao kod prirodnih nauka, gde su granice između paradigmi mnogo oštrije.¹⁴

Osvrnućemo se sada na nekoliko primera primene neoklasičnog realizma u radovima objavljenim u poslednjoj deceniji prošlog veka koje smatramo najrelevantnijim za kasniji razvoj pravca i njegovu upotrebljivost za proučavanje međunarodnih odnosa u 21. veku. Kao dominantne teme na kojima su autori na čije se radove usredsređujemo testirali novoformulisane teorije izdvojili bismo Drugi svetski rat i spoljnu politiku SAD. Prvom se bave Tomas Kristensen, Džek Snajder i Randal Šveler, a drugom Farid Zakarija. Kristensen i Snajder su 1990. godine objavili jedan od prvih neoklasičnih realističkih članaka, u kome su se bavili različitim spoljnopolitičkim strategijama država u multipolarnom sistemu, poredeći obrazac sklapanja savezništava u Drugom svetskom ratu sa onim kakav je bio u Prvom.¹⁵ Ovi

¹⁰ Ibid., p. 145.

¹¹ Jeffrey W. Taliaferro, “Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, op. cit., p. 135.

¹² Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, op. cit., pp. 148–149.

¹³ Videti: Jeffrey W. Legro and Andrew Moravcsik, “Is Anybody Still a Realist?”, *International Security*, Vol. 24, No. 2, Autumn 1999, pp. 5–55.

¹⁴ Videti: Peter D. Feaver, Gunther Hellman, Randall L. Schweller, Jeffrey W. Taliaferro, William C. Wohlforth, Jeffrey W. Legro and Andrew Moravcsik, “Correspondence: Brother, Can You Spare a Paradigm? (Or Was Anybody Ever a Realist?)”, *International Security*, Vol. 25, No. 1, Summer 2000, pp. 165–193.

¹⁵ U pitanju je članak: Thomas J. Christensen and Jack Snyder, “Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, *International Organization*, Vol. 44, No. 2, Spring 1990, pp. 137–168.

autori pokušali su da odgovore na pitanje zašto uoči oba rata nije uspelo uravnotežavanje Nemačke, koje bi bilo očekivano na osnovu Volcove teorije ravnoteže snaga. Njihovi nalazi pokazali su da su zapadne sile (Velika Britanija i Francuska) u periodima neposredno pred svaki od ova dva sukoba primenjivale suprotne, ali po uravnotežavanje jednako štetne strategije: „okivanje” (*chain ganging*) uoči Prvog, i „švercovanje” (*buck passing*) uoči Drugog svetskog rata. Pod okivanjem Kristensen i Snajder podrazumevaju preterano reagovanje partnera u savezu usled prevelike bezbednosne zavisnosti među njima: kada jedan partner krene u rat, drugi (kao da je okovan uz njega) mora da krene za njim, jer bi i njegov opstanak bio ugrožen ukoliko ovaj padne. Ovo je bio slučaj u Prvom svetskom ratu, kada je Francuska pratila Rusiju, a Britanija Francusku. Kod švercovanja, pak, jedna država okleva da formira savez sa drugom (kao Britanija sa Francuskom uoči Drugog svetskog rata), uprkos narastajućoj zajedničkoj pretnji (od Hitlerove Nemačke), jer želi da izbegne troškove uravnotežavanja, odnosno odgovornost za uravnotežavanje prebaci na drugu. U prvom slučaju, dakle, preterano, a u drugom nedovoljno reagovanje saveznika na zajedničku pretnju, dovelo je do izostanka mirnodopskog uravnotežavanja i izbijanja rata.¹⁶

Zašto je došlo do ovoga? Prema Kristensenu i Snajderu, do okivanja i švercovanja dolazi samo u multipolarnim sistemima, što može da se objasni i Volcovim neorealizmom. U bipolarnim sistemima do ovakvog ponašanja država ne dolazi, jer su polovi daleko snažniji od manjih sila, samim tim i manje bezbednosno zavisni od njih, pa one ne mogu da ih „okuju” za sebe i nepromišljeno uvuku u rat; niti bi švercovanje imalo smisla, jer su saveznici polova isuviše slabi da bi sami uravnotežili protivnički pol. No, neorealizam ne može da objasni koja će se od pomenute dve štetne strategije i kada pojaviti, te je pored polarnosti sistema potrebno uzeti u obzir i određene unutrašnje činioce, na nivou konkretnih država.¹⁷ Upravo ovo je neoklasični realistički element kod Kristensena i Snajdera, koji Volcovu teoriju međunarodne pretvara u teoriju spoljne politike koja bi objasnila različito ponašanje država u multipolarnim sistemima uoči Prvog i Drugog svetskog rata. Unutrašnji činioci koje su autori uzeli u obzir su geografija, tehnologija i percepcija.¹⁸ Ukoliko geografija i vojna tehnologija favorizuju napad u odnosu na odbranu, ranjivost država je veća, a samim tim su veći i izgledi za безусловna savezništva (okivanje) i ulazak u rat na strani saveznika čim on bude napadnut, jer lideri stižu uverenje da će dragoceni saveznik brzo biti poražen ako mu se hitno ne pomogne. Što je manja ranjivost država s obzirom na geografski i tehnološki činilac,

¹⁶ Ibid., pp. 140–141.

¹⁷ Ibid., pp. 141–144.

¹⁸ Ibid., p. 144.

veći su izgledi za švercovanje, jer se veruje da će druge države i same moći da zaustave agresora, koji će se u napadu iscrpeti i tako smanjiti pretnju državi koja se švercuje.¹⁹ U oba slučaja, međutim, presudno je uverenje lidera, odnosno njihova percepcija geografskog i tehnološkog činioca, a ne objektivno stanje ovih činilaca. Uoči Prvog svetskog rata ovi činioci su objektivno favorizovali odbranu, a uoči Drugog napad, ali je oba slučaja percepcija lidera bila suprotna, odnosno pogrešna. Uoči Prvog svetskog rata vladao je kult napada, što usled iskustva nekoliko prethodnih, kratkih i brzih ratova, što usled dominacije vojnih struktura u usvajanju nacionalnih strategija. Uoči Drugog se verovalo se u odbranu, što pod uticajem iskustva Prvog svetskog rata, što zbog toga što su civilne strukture imale veću kontrolu nad vojskom, zaključuju Kristensen i Snajder.²⁰

Nezadovoljstvo Kristensenovim i Snajderovim objašnjenjem ponašanja velikih sila uoči Drugog svetskog rata, kao i (sa njima zajednička) želja da se neorealističke teorije ravnoteže snaga (Volc) i pretnji (Volt) dopune da bi se objasnio izostanak uravnotežavanja, naveo je tada mladog profesora sa Univerziteta Ohajo, Randala Švelera, da zasnuje po našem mišljenju najbolje ostvarenje neoklasičnog realizma do danas – teoriju ravnoteže interesa (*balance of interest theory*).²¹ U članku o Drugom svetskom ratu koji je objavio 1993. godine, Šveler hvata Kristensena i Snajdera u protivrečnosti objašnjenja ponašanja Velike Britanije uoči rata. S jedne strane, njihova teorija predviđa da percepcija prednosti napada od strane lidera vodi iste ka okivanju, a percepcija prednosti odbrane ka švercovanju. S druge, Šveler ih citira gde tvrde da je Britaniju uoči Minhena 1938. strah od nemačke vazdušne moći (dakle, percipirana prednost napada) motivisao na švercovanje, da bi je kasnije unapređenje protivvazdušnih snaga (dakle, uverenje u snagu odbrane) odvelo ka promeni strategije u korist okivanja.²²

Prema Šveleru, Kristensen i Snajder su pogrešili i na sistemskom i na jediničnom nivou analize. Na sistemskom nivou, Šveler pravi otklon od dotadašnjih istraživača Drugog svetskog rata (uključujući i pomenutu dvojicu), ali i neorealista, koji su tvrdili da je međunarodni sistem uoči ovog sukoba bio multipolaran. Prema njemu, bio je tripolaran, jer nisu sve velike sile u sistemu automatski i polovi, već samo one

¹⁹ Ibid., pp. 144–145.

²⁰ Ibid., pp. 145–146.

²¹ Teorijom ravnoteže interesa na udžbenički način bavili smo se ovde: Vladimir Trapara, „Teorija ravnoteže interesa Randala Švelera”, u: Milan Lipovac i Dragan Živojinović (urs), *Međunarodna bezbednost: teorijski pristupi*, Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti i Akademska knjiga, Beograd, 2014, str. 161–178.

²² Randall L. Schweller, “Tripolarity and the Second World War”, *International Studies Quarterly*, Vol. 37, No. 1, March, 1993, p. 87.

koje poseduju 50 i više posto resursa najmoćnije sile u sistemu, dok ostale Šveler naziva srednjim silama (*middle powers*). Potrebu za međusobnim poređenjem velikih sila po moći i njihovu klasifikaciju u sile prvog i drugog ranga, umesto izjednačavanja polarnosti sistema sa ukupnim brojem velikih sila bez obzira na razlike u moći među njima, Šveler pravda ocenom da samo ponašanje velikih sila najvišeg ranga (polova) ima odlučujući efekat na sistem.²³ Naglasak na to da je sistem uoči rata bio tripolarnan bitan je zbog toga što je ovaj sistem najmanje stabilan, samim tim i najpodložniji izbijanju sukoba među velikim silama u odnosu na sve druge verzije multipolarnog sistema, za koji i neorealisti ocenjuju da je manje stabilan od bipolarnog. Objašnjenje za ovo je sledeće. Dok u bipolarnom sistemu polovi mogu sami da uravnoteže jedan drugi, u multipolarnim sistemima za to je potrebno sklapanje saveza. U multipolarnim sistemima sa parnim brojem polova to je lakše postići (sklapanjem saveza s jednakim brojem članica), te su stabilniji od onih sa neparnim (gde je jedan savez uvek u prednosti po broju članova), a u tripolarnom sistemu savez dva pola je automatski jači od trećeg, tako da uvek postoji podsticaj za njegovo sklapanje i napad na treći pol.²⁴

Najznačajniju inovaciju, međutim, Šveler uvodi na jediničnom nivou analize. U odnosu na Kristensena i Snajdera on pored okivanja i švercovanja razmatra i više drugih strategija inkompatibilnih sa uravnoteživanjem,²⁵ a poseban naglasak stavlja na jednu – „šlepovanje” (*bandwagoning*). Šlepovanje je u neorealizmu definisano kao pridruživanje jačoj strani u sukobu (teorija ravnoteže snaga), odnosno izvoru pretnje (teorija ravnoteže pretnji) umesto sklapanja saveza sa slabijom stranom/manjom pretnjom radi uravnoteživanja jače.²⁶ Šveler konstatuje da je strategija šlepovanja mnogo češća u istoriji nego što neorealisti tvrde, a da se njen uzrok ne nalazi na sistemskom, već na jediničnom nivou analize – u pojmu interesa. Pojedine države šlepuju se uz jaču državu, umesto da je uravnoteže, jer imaju s

²³ Ibid., p. 75.

²⁴ Ovu argumentaciju Šveler je detaljno razradio u poglavlju svoje najpoznatije knjige, u kojoj je proširio analizu Drugog svetskog rata u odnosu na članak koji smo već citirali. Videti: Randall L. Schweller, *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, Columbia University Press, New York, 1998, pp. 41–44.

²⁵ Pa tako razrešava protivrečnost u koju su upali Kristensen i Snajder po pitanju Velike Britanije tvrdeći da ova u odnosu na Francusku nije vodila politiku švercovanja, već udaljavanja (*distancing*). Ibid., pp. 71–73; Randall L. Schweller, "Tripolarity and the Second World War", op. cit., pp. 87–91.

²⁶ Iako je temelje svoje teorije postavio u citiranom radu o tripolarnosti u Drugom svetskom ratu, Šveler će teoriju ravnoteže interesa u potpunosti razraditi u radu od 1994. posvećenom strategiji šlepovanja – „Šlepovanje za profit: povratak revizionističke države”. Videti: Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Vol. 19, No. 1, Summer 1994, pp. 72–107.

njom kompatibilne interese. Prema interesu, a polazeći od radova brojnih klasičnih realista, Šveler razlikuje *status quo* i revizionističke države. *Status quo* države su one koje su zadovoljne svojim mestom u postojećem sistemu i žele da ga sačuvaju – njihova politika je defanzivnog karaktera i odgovara očekivanjima defanzivnog realizma. Revizionističke države, pak, ponašaju se shodno očekivanjima ofanzivnog realizma – budući nezadovoljne mestom u sistemu, one nastoje da ga poprave na račun drugih, a katkad i da izmene sam sistem i uspostave sopstvenu hegemoniju. Volc i Volt su kao defanzivni neorealisti zanemarili postojanje ovakvih država, te ih Šveler optužuje za „*status quo* pristrasnost”.²⁷ Prema Šveleru, manje revizionističke sile se najčešće ne upuštaju u uravnoteživanje velike revizionističke sile (potencijalnog hegemonu), jer su nezadovoljne svojim mestom u sistemu kao i ona, te se nadaju da će sklapanjem saveza s njom – šlepanjem – dobiti „deo kolača”, odnosno profitirati od podele plena koji bi ova ostvarila ratnom pobedom nad protivničkom koalicijom.²⁸ Primenivši ovu dihotomnu podelu država prema interesu na slučaj Drugog svetskog rata, Šveler je efektno objasnio zašto su se velike sile koje iz Prvog svetskog rata izašle nezadovoljne (Italija i Japan), kao i neke manje države (Mađarska, Bugarska), radije šlepovala uz Hitlerovu Nemačku, umesto da pokušaju da je uravnoteže.

Hoće li jedna država biti *status quo*, ili revizionistička, zavisi od značaja koji njeni lideri pridaju vrednostima koje poseduju. Ukoliko država više ceni ono što poseduje, nego što je spremna da uloži da bi sebi pribavila nove vrednosti, ona je *status quo* orijentisana, a ukoliko je obrnuto, ona je revizionistička. Ovaj odnos – između vrednovanja onoga što se poseduje i onoga što bi se želelo pribaviti – Šveler naziva ravnotežom interesa na jediničnom nivou.²⁹ U zavisnosti od toga da li je ta ravnoteža manje ili više pomerena ka *status quo* ili revizionističkom polu, kao i od relativne snage država, Šveler pravi svoju čuvenu klasifikaciju država-životinja, na lavove (polovi koji snažno brane *status quo*, nepostojeći uoči Drugog svetskog rata), vukove (neograničeno revizionistički polovi, npr. Nemačka), lisice (ograničeno revizionistički polovi, npr. Sovjetski Savez), nojeve (polovi ravnodušni prema *statusu quo*, npr. SAD), šakale (ograničeno revizionističke srednje sile i manje države, npr. Italija, Japan, Mađarska, Bugarska), golubove (srednje sile koje umereno brane *status quo*, npr. Velika Britanija u početku), jastrebove (srednje sile snažni branioci *statusa quo*, sklone

²⁷ Videti: Randall L. Schweller, “Neorealism’s Status Quo Bias: What Security Dilemma?” in: *Realism: Restatements and Renewal*, Benjamin Frankel (ed.), Frank Cass, London and New York, 1996, pp. 90–122.

²⁸ Randall L. Schweller, “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, op. cit., pp. 74, 81, 88.

²⁹ Ibid., pp. 99, 104–105.

preteranom reagovanju, npr. Francuska u početku, kasnije Britanija), sove (isto kao jastrebovi, samo opreznije, npr. Francuska kasnije) i jaganjce (srednje sile i male države ravnodušne prema *statusu quo*, jer se osećaju isuviše slabim da bi ga branile, npr. Jugoslavija, Rumunija).³⁰ Osim na jediničnom, ravnoteža interesa ispoljava se na sistemskom nivou u vidu odnosa moći između revizionističkih i *status quo* sila. Ukoliko je ukupna moć *status quo* sila veća od ukupne moći revizionističkih, sistem je stabilan, a ukoliko je obrnuto, samo je pitanje vremena, načina, kao i u čiju korist će sistem biti izmenjen.³¹ S obzirom na to da su uoči Drugog svetskog rata dva pola bila revizionistička, a treći ravnodušan prema *statusu quo* (u inače nestabilnom tripolarnom sistemu), dok su od četiri srednje sile dve takođe bile revizionističke, Šveler konstatuje da se radilo o „smrtonosnoj neravnoteži”, koja je i dovela do rata. Da taj rat revizionistička Nemačka ipak izgubi, tj. ne uspe u uspostavljanju hegemonije, dobrim delom je doprinela ona sama, jer je 1941. ušla u rat sa oba preostala pola koja su do tada stajala po strani, te Šveler protivčinjeničnim rezonovanjem razmatra i drugačije ishode rata, koji bi bili mogući da Hitler nije protiv sebe isprovocirao koaliciju čija je ukupna moć značajno nadmašivala moć njegovog saveza.³²

Farid Zakarija je u knjizi *Od bogatstva do moći: neobični izvori svetske uloge Amerike* pokušao da sa neoklasičnog realističkog stanovišta razreši zagonetku na koju neorealizam nema odgovor: zašto SAD u poslednjim decenijama 19. veka, iako su za to imale resursa – najmanje od 1885. bile su najbogatija država sveta – nisu vodile aktivnu spoljnu politiku karakterističnu za velike sile.³³ On se suprotstavlja defanzivnom realizmu, po kome se države upuštaju u ekspanziju samo kad moraju, tj. kada su izložene nekoj pretnji, ukazujući na istorijske činjenice o ponašanju velikih sila, koje pre odgovaraju očekivanju klasičnog realizma da se jake države upuštaju u ekspanziju kad god to mogu (otuda ga možemo smatrati ofanzivnim realinom).³⁴ No, objašnjenje zašto ponašanje SAD u periodu 1865–1889. godine odstupa od ovoga, Zakarija traži u razlikovanju državne od nacionalne moći: „(d)ržavna moć je deo nacionalne moći koji vlada može da izvuče za svoje svrhe i odraz je lakoće s kojom središnji donosioci odluka mogu da ostvare svoje ciljeve”.³⁵ Suština je da je

³⁰ Ibid., pp. 100–104; Randall L. Schweller, *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, op. cit., pp. 84–90.

³¹ Randall L. Schweller, “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, op. cit., p. 104.

³² Randall L. Schweller, *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, op. cit., pp. 93–182.

³³ Videti: Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, 1999.

³⁴ Ibid., pp. 16–19.

³⁵ Ibid., p. 17.

u pomenutom periodu nacionalna moć SAD bila velika, ali moć države mala – „jaka nacija, a slaba država”.³⁶ Predsednike su u to vreme birokratija i složena federalna državna struktura ograničavale i finansijski i u ljudstvu u vođenju spoljne politike. U osamdesetim i devedesetim godinama 19. veka struktura države se transformiše pod uticajem izazova industrijalizacije, postaje centralizovanija, a moć predsednika, samim tim i mogućnost da zaobiđe Kongres u vođenju spoljne politike, veća, te od Špansko-američkog rata (1898) nadalje počinju da vode izrazito ekspanzionističku spoljnu politiku.³⁷

Zakarija je eksplicitan u pogledu toga da želi da zasnuje teoriju spoljne politike.³⁸ On u tome jasno polazi od sistemskog nivoa analize, usvajajući ofanzivnu realističku hipotezu (on to zove klasičnim realizmom) da države idu u ekspanziju onda kada njihova relativna moć raste.³⁹ No, da bi objasnio odstupanja od ove hipoteze, do kojih povremeno dolazi na kraći i srednji rok (ne samo u američkom slučaju), Zakarija zasniva tzv. državocentrični realizam (*state-centered realism*), koji polazi od toga da se „državnici, a ne nacije, suočavaju sa međunarodnim sistemom”, te da će oni za ostvarivanje svojih ciljeva imati kontrolu samo nad jednim delom nacionalne moći.⁴⁰ Osnovna hipoteza državocentričnog realizma je da će državnici ići u ekspanziju onda kad opaze relativno jačanje državne, a ne nacionalne moći.⁴¹ Državnici se u vođenju spoljne politike, osim sa pritiscima iz međunarodnog sistema, suočavaju i sa ograničenjima svoje državne strukture, koja određuje u kojoj meri nacionalna moć može da bude pretvorena u državnu.⁴² Državna moć obuhvata nekoliko dimenzija: obim odgovornosti države, stepen njene autonomije od društva, kapacitet i koheziju/centralizacija aparata političkog odlučivanja.⁴³ Time što je Amerika imala jaku naciju, a slabu državu, Zakarija objašnjava zašto su njeni politički odlučioци u periodu 1865–1889. godine od 22 ozbiljne prilike za ekspanziju iskoristili samo trećinu.⁴⁴ Promene u strukturi moći u korist jačanja države uzrokovale su drugačiju statistiku u periodu 1890–1908. godine: od 32 prilike za ekspanziju, 25 je iskorišćeno.⁴⁵

³⁶ Ibid., pp. 19–20.

³⁷ Ibid., pp. 20–21.

³⁸ Ibid., p. 23.

³⁹ Ibid., p. 27.

⁴⁰ Ibid., p. 39.

⁴¹ Ibid., p. 40.

⁴² Ibid., p. 41.

⁴³ Ibid., pp. 41–42.

⁴⁴ Ibid., p. 215.

⁴⁵ Ibid., p. 216.

Razlog zašto smo od svih radova neoklasičnih realista iz poslednje decenije 20. veka izdvojili one koji su se bavili Drugim svetskim ratom i američkom spoljnom politikom leži u relevantnosti ovih tema za međunarodne odnose u 21. veku. Drugi svetski rat je poslednji do sada vođen neposredni oružani sukob među velikim silama, te je pravilno razumevanje njegovih uzroka bitno za ocenu pod kojim uslovima bi u ovom veku mogla da se javi opasnost od ponavljanja takvog sukoba. Kako su SAD u 21. veku i dalje ubedljivo najmoćnija sila sveta, od opredeljenja njihove elite za ovu ili onu spoljnopolitičku orijentaciju („veliku strategiju”, *grand strategy*) umnogome će zavisiti dalji tok međunarodnih odnosa. Neoklasični realizam se po našem mišljenju devedesetih uspešno bavio ovim pitanjima. U narednom poglavlju videćemo kuda je otišao razvoj ovog pravca u dosadašnjem toku 21. veka.

Neoklasični realizam u 21. veku

Zbornik radova *Neoklasični realizam, država i spoljna politika* objavljen 2009. godine koji su uredili Stiven Lobel (Steven E. Lobell), Norin Ripsman (Norrin M. Ripsman) i Džefri Taljafero predstavlja do sada najsveobuhvatniju sintezu naučnih rezultata postignutih u okviru ovog teorijskog pravca.⁴⁶ Urednici su sebi postavili tri cilja. Prvi, da sistematizuju neoklasični realizam i zacrtaju nove trase istraživanja. Drugi, da jasno razdvoje neoklasični realizam od neorealizma, klasičnog realizma i ostalih pravaca u nauci o međunarodnim odnosima. Treći, da na potpuniji način razviju koncept države.⁴⁷ Lobel, Ripsman i Taljafero sistematizuju pravac najpre se pozivajući na Rouza i njegov pregledni članak koji smo citirali, a zatim konstatuju da je nakon objavljivanja ovog članka gomila autora koristila neoklasični realizam za istraživanje različitih tema, te taksativno nabrajaju njihove naslove.⁴⁸

Razmatrajući razlike između neoklasičnog realizma i drugih pravaca, oni nastavljaju debatu sa kritičarima pravca, započetu krajem prošlog veka. Prema njihovom mišljenju, neoklasičnom realizmu ne može se osporiti pripadnost

⁴⁶ Videti: *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro (eds), Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

⁴⁷ Ibid., p. 5.

⁴⁸ Reč je o sledećim autorima (među njima i neki koji su pisali za ovaj zbornik ili ga uredili): Stiven Lobel, Džejson Dejvidson (Jason W. Davidson), Džefri Taljafero, Dejvid Edelštajn (David M. Edelstein), Danijel Bajmen (Daniel L. Byman), Kenet Polak (Kenneth M. Polack), Norin Ripsman, Džejms Mekalister (James McAllister), Dženifer Sterling-Folker (Jennifer Sterling-Folker) i drugi, uključujući i one koji su već objavljivali devedesetih (ibid., pp. 5–10).

realističkoj školi mišljenja o međunarodnim odnosima, jer on poseduje sva tri fundamentalna obeležja koja su zajednička svim realistima: usredsređenost na grupe kao osnovne aktere političkog života (tribalizam), bez kojih pojedinac ne može da osigura svoju bezbednost; posmatranje politike kao trajne borbe među ovim grupama pod uslovima nesigurnosti i ograničenosti resursa; usredsređivanje na moć kao osnovno sredstvo kojim grupe postižu svoje ciljeve, bez obzira koji su to ciljevi.⁴⁹ Klasični realizam se pre svega bavi izvorima i upotrebom moći države u međunarodnoj politici, te problemima s kojima se lideri suočavaju u vođenju spoljne politike. Njihove teorije su uglavnom induktivne, zasnovane na iskustvu konkretnih evropskih država u modernoj istoriji, pri čemu ne čine koherentni istraživački program.⁵⁰ Neorealizam upravo nastoji da prevaziđe ovaj nedostatak, nastojeći da objasni obrasce međunarodnog ponašanja država koji se ponavljaju kroz istoriju, kao što su ratovi, uravnotežavanje moćnih država, teškoće u uspostavljanju saradnje, itd. Volcova teorija ravnoteže snaga to čini na deduktivan način, polazeći od raspodele moći u sistemu kao odlučujućeg činioca, o čemu smo već govorili.⁵¹ Neoklasični realizam bavi se istim pitanjima koja postavlja klasični realizam, nastojeći da formuliše teoriju spoljne politike, ali to čini na metodološki sofisticiraniji način, polazeći od neorealističkih pretpostavki o tome kako međunarodni sistem utiče na spoljnopolitičke izbore država.⁵²

Teorija države je nešto što je po mišljenju urednika zbornika do pojave neoklasičnog realizma nedostajalo realističkoj školi mišljenja.⁵³ Kao i svaki realizam, neoklasični realizam posmatra državu kao glavnog aktera međunarodne politike, što je na tragu ranije date realističke pretpostavke o tome da pojedinac ne može da opstane u anarhičnom okruženju izvan veće grupe koja bi mu garantovala bezbednost.⁵⁴ No, nije svejedno kako se država definiše. Za neoklasičnu realističku koncepciju države središnji je odnos između izvršne vlasti koja donosi odluke o spoljnoj politici pod uticajem međunarodnog sistema, i društva, iz koga takođe dolaze različiti uticaji na spoljnu politiku. Spoljna politika se, dakle, ne posmatra kao automatska reakcija racionalnih političkih lidera na systemske podsticaje i ograničenja (kao u neorealizmu), niti kao puki odraz interesa društvenih grupa (kao u liberalizmu i marksizmu), već u određenoj meri sadrži i drugo.⁵⁵

⁴⁹ Ibid., pp. 14–15.

⁵⁰ Ibid., p. 16.

⁵¹ Ibid., pp. 16–18.

⁵² Ibid., p. 19.

⁵³ Ibid., p. 13.

⁵⁴ Ibid., p. 24.

⁵⁵ Ibid., pp. 25–28.

U zaključnom poglavlju zbornika, autori su ocenili da su radovi uključeni u zbornik pokazali da je neoklasični realizam mnogo koherentniji (jer svi polaze od pomenute koncepcije države) i primenjiviji (jer ne objašnjava samo odstupanja u ponašanju država od neorealističkih očekivanja, već i zašto je u konkretnom slučaju odstupanje baš ovakvo ili onakvo) nego što se smatralo, te da pruža „bogato razumevanje determinanti spoljne politike i načina na koji države odgovaraju na međunarodne izazove”.⁵⁶ Da bismo ilustrovali da to zaista i jeste tako, bićemo selektivni kao i u razmatranju neoklasičnog realizma devedesetih i usredsrediti se na tri naslova koja bi mogla da budu reprezentativna za odgovor na pitanje kuda ide neoklasični realizam. Prvi je članak iz pomenutog zbornika koji je potpisala Dženifer Sterling-Folker, a koji je unikatan u odnosu na ostale priloge iz zbornika po tome što u neoklasični realizam inkorporira pitanje identiteta, inače atipično za realističku školu mišljenja, ali korisno i po našem mišljenju neizbežno za razumevanje spoljne politike država s obzirom na pomenuti odnos društva i države. Sterling-Folkerova svoju teoriju testira na slučaju odnosa Kine i Tajvana.⁵⁷ Autor drugog naslova, takođe iz pomenutog zbornika, jeste već razmatrani Randal Šveler, koji se ponovo bavi Drugim svetskom ratom, ali u odnosu na svoje ranije radove o tome uvodi ideologiju kao novi činilac koji objašnjava ekspanzionističko ponašanje pojedinih država.⁵⁸ Nakon toga sledi razmatranje naše upotrebe neoklasičnog realizma za analizu odnosa Rusije i SAD u vreme „resetovanja” (2009–2012), u kome smo takođe koristili pojam identiteta, i to preuzet iz performativne teorije Dejvida Kembela (David Campbell), koju smo kombinovali sa Švelerovom teorijom ravnoteže interesa.⁵⁹

Sterling-Folkerova koristi neoklasični realizam da bi objasnila ono što liberalni teoretičari ne mogu: zašto bezbednosno nadmetanje opstaje i među državama koje su trgovinski partneri i jako ekonomski međuzavisne?⁶⁰ Na primeru Kine i Tajvana ona dokazuje da je moguća koegzistencija između racionalnih motiva političkih odlučilaca, sadržanih u težnji za ekonomskom dobiti, i iracionalnog motiva

⁵⁶ Ibid., pp. 280–292, citat sa strane 292.

⁵⁷ Videti: Jennifer Sterling-Folker, “Neoclassical Realism and Identity: Peril despite Profit across the Taiwan Strait”, in: *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, op. cit., pp. 99–138.

⁵⁸ Videti: Randall L. Schweller, “Neoclassical Realism and State Mobilization: Expansionist Ideology in the Age of Mass Politics”, in: *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, op. cit., pp. 227–250.

⁵⁹ Videti: Vladimir Trapara, *Vreme „resetovanja”: Odnosi Rusije i Sjedinjenih Država u periodu od 2009. do 2012. godine*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2017.

⁶⁰ Jennifer Sterling-Folker, “Neoclassical Realism and Identity: Peril despite Profit across the Taiwan Strait”, op. cit., p. 99.

sadržanog u nacionalnom identitetu. Pojam identiteta Sterlig-Folkerova preuzima iz konstruktivizma i tvrdi da je njegovo formiranje (odnos mi-oni) kompatibilan sa realizmu inherentnim tribalizmom, odnosno pomenutom usredsređenošću na grupu.⁶¹ Na proces formiranja identiteta grupe ruku pod ruku utiču i međugrupna i unutargrupna rivalstva, dakle i sistemski i jedinični činioци, koji se međusobno prepliću.⁶² I jedna i druga rivalstva uticala su na to da se sredinom devedesetih godina prošlog veka učvrsti antagonizam između Tajvana i Kine, uprkos pojačanoj ekonomskoj saradnji među njima.⁶³ Unutrašnja politička dinamika na Tajvanu, s obzirom na to da se ovaj demokratizovao početkom devedesetih i da su tajvanski nacionalizam (koji zagovaraju starosedeoci, doseljeni na ostrvo u periodu koji je prethodio dolasku kuomintangovaca nakon poraza u građanskom ratu) i rekonstrukcija identiteta u tom pravcu postali tema u borbi za glasove (do tada su kuomintangovci autoritarno vladali i nametnuli svoju ambiciju da povrate vlast nad kineskim kopnom).⁶⁴

Šveler uočava da su, uprkos očekivanjima ofanzivnog realizma da se velike sile upuštaju u ekspanziju i teže uspostavljanju hegemonije kad god imaju priliku za to, hegemonistički poduhvati u prvoj polovini dvadesetog veka bili retki. Objašnjenje za ovo on ne traži poput neorealista samo u polarnosti sistema, već i na jediničnom nivou – u poteškoćama koje su čak i revizionističke države u 20. veku imale da mobilišu resurse za sprovođenje spoljne i bezbednosne politike.⁶⁵ U ovome su najefikasnije bile države koje su imale odgovarajuću vladajuću ideologiju, a to su bile fašistička Italija, nacistička Nemačka i imperijalni Japan.⁶⁶ Šveler zapravo tvrdi da u savremeno doba, kada državници više nisu tako nezavisni od društva u sprovođenju spoljne politike, mobilišuća vladajuća ideologija, a najbolji primer takve ideologije je fašizam, postaje neophodni uslov za funkcionisanje logike ofanzivnog realizma.⁶⁷ Ipak, Šveler ne uspostavlja znak jednakosti između fašizma i ofanzivnog realizma – fašističke države nisu prosto išle u ekspanziju kada bi za to imale priliku, kako bi to ofanzivni realizam očekivao, već je ta ekspanzija bila preterana i neoprezna, te time donela katastrofu samim tim državama.⁶⁸

⁶¹ Ibid., pp. 103–104.

⁶² Ibid., p. 115.

⁶³ Ibid., p. 121.

⁶⁴ Ibid., pp. 126–136.

⁶⁵ Randall L. Schweller, "Neoclassical Realism and State Mobilization: Expansionist Ideology in the Age of Mass Politics", op. cit., pp. 228–230.

⁶⁶ Ibid., pp. 229–231.

⁶⁷ Ibid., pp. 233–235.

⁶⁸ Ibid., p. 247.

U našem radu o neuspehu rusko-američkog „resetovanja” pokušali smo da primenom neoklasičnog realizma odgovorimo na pitanje zašto ovaj, treći po redu pokušaj približavanja Rusije i SAD u posthladnoratovskom periodu, nije uspeo. No, Švelerova teorija ravnoteže interesa nije nas u potpunosti zadovoljila u čistom obliku, usled propuštanja Švelera da precizno utvrdi činioce koji na jediničnom nivou analize utiču na oblikovanje interesa država, odnosno na to hoće li jedna država biti *status quo* ili revizionistička.⁶⁹ Činilac koji opredeljuje interes države našli smo u identitetu – pojmu razvijenom u okviru idealističke škole mišljenja nauke o međunarodnim odnosima, konkretno u performativnoj teoriji Dejvida Kembela. Od njega smo preuzeli shvatanje da identitet države nije unapred dat i nepromenljiv (kao što ga najčešće posmatraju realisti), već se konstituše i stalno iznova reprodukuje kroz spoljnopolitičku praksu države, jer upravo spoljna politika je ta aktivnost države koja iscrtaiva granice između „nas” i „njih”, neophodne za konstituisanje identiteta.⁷⁰ U našem modelu spoljnopolitičkog ponašanja država, interes počiva na identitetu, prvi automatski proizlazi iz drugog (ono što nam treba neposredno je uslovljeno onim što jesmo), te smo ih spojili u jedan pojam – identitet/interes.⁷¹ Na ovom pojmu počiva naša sinteza Švelerove i Kembelove teorije. Spoljna politika države i njen identitet/interes nalaze se u obostranoj zavisnosti: spoljna politika konstituše i reprodukuje identitet/interes, koji zatim povratno utiče na nju, zajedno sa još dvama činionicima kao nezavisnim varijablama: raspodelom moći (sistemski nivo) i idejama spoljnopolitičkih elita (jedinični nivo). Ukoliko promene u raspodeli moći i idejama elita prouzrokuju promenu spoljne politike države, identitet/interes uticaće na nju da se vrati u prvobitno stanje. Da bi bila stabilna i trajna, promena spoljne politike mora da bude dovoljno velika da bi uticala na promenu identiteta/interesa i tako stabilizovala samu sebe. Naš model ima implikacije i za ishode međudelovanja država, konkretno za fenomen približavanja kojim smo se bavili. Za uspeh približavanja dveju država nije dovoljno da one dobiju kompatibilne spoljne politike, već i da one budu izmenjene na takav način da utiču i na izmenu njihovih identiteta/interesa u pravcu kompatibilnosti. Uzrok izostanka približavanja SAD i Rusije u posthladnoratovskom periodu videli smo upravo u inkompatibilnosti njihovih identiteta/interesa. Izmene njihovih spoljnopolitičkih praksi za vreme „resetovanja”, prouzrokovane blagim pomeranjima na planu raspodele moći i ideja elita, nisu bile dovoljne da promene

⁶⁹ Vladimir Trapara, *Vreme „resetovanja”: Odnosi Rusije i Sjedinjenih Država u periodu od 2009. do 2012. godine*, op. cit., str. 42–44.

⁷⁰ Ibid., str. 46–48.

⁷¹ Sve o našem modelu nalazi se ovde: *ibid.*, str. 54–58.

njihove identitete/interese u pravcu kompatibilnosti, te je i ovaj pokušaj približavanja dveju sila doživeo neuspeh.⁷²

Zaključak

Realizam ima budućnost. U 21. veku u prilog te budućnosti utiču i praksa i teorija. U praksi, to je obnovljeno nadmetanje velikih sila za sfere uticaja, a u teoriji doprinos neoklasičnog realizma proučavanju međunarodnih odnosa integracijom različitih nivoa sa kojih se oni mogu analizirati. Kuda ide spoljna politika najmoćnije države sveta, SAD, glavni je izazov na koji smatramo da neoklasični realizam može da odgovori. Dokle će Vašington nastaviti da vodi politiku dominacije, tj. veliku strategiju uspostavljanja liberalne hegemonije?⁷³ SAD ni do danas nisu mnogo odmakle u svojoj državnoj strukturi od onoga što je za drugu polovinu 19. veka Zakarija konstatovao kao „jaka nacija, slaba država”. No, tu su dva činioca koja uprkos slaboj državnoj strukturi utiču u prilog hegemonističke spoljne politike. Na sistemskom nivou, to je ukupna moć države, po kojoj su SAD i dalje bez premca, tj. međunarodni sistem je unipolaran. Na jediničnom nivou, to je mobilisuća ideologija koju Šveler postavlja kao zahtev za politiku ekspanzije – liberalni imperijalizam, koji počiva na uverenju u „izuzetnost” sopstvene nacije i u to da sa uspostavljanjem „liberalnog novog svetskog poretka” dolazi „kraj istorije”. Ova ideologija doduše nije maligna kao fašizam, ali je jednako efikasna u mobilisanju resursa za spoljnopolitičku ekspanziju. Činjenica da SAD kao najmoćnija sila vode hegemonističku, odnosno revizionističku politiku, stvara „smrtonosnu ravnotežu”, sličnu onoj koju je Šveler uočio na početku Drugog svetskog rata, što međunarodne odnose u 21. veku čini opasnijim i podložnijim izbijanju novog oružanog sukoba među velikim silama, nego što je to bio slučaj za vreme Hladnog rata.

Da bi SAD odustale od hegemonističke politike, neophodno je da dođe do značajnih promena na oba nivoa, kako bi posledična promena spoljne politike izmenila i identitet/interes najveće sile sveta u pravcu napuštanja identifikacije sa svetskim liberalnim poretkom. Na jediničnom nivou ta promena bi se sastojala u odustajanju od ideologije liberalnog imperijalizma. Videćemo je li Donald Tramp ličnost koja može da započne ovakvu promenu, dosadašnji rezultati ne obećavaju.

⁷² Ibid, str. 380-383.

⁷³ O ovoj strategiji videti u najnovijoj knjizi još jednog neoklasičnog realiste, Berija Pozena: Barry R. Posen, *Strategic Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2014.

Na sistemskom nivou promena bi se sastojala u daljem jačanju Kine i transformaciji međunarodnog sistema iz unipolarnog u bipolarni, nakon čega bi Kina, sama ili uz pomoć Rusije, uravnotežila SAD. U ovom trenutku napore usmerene na uravnoteživanje SAD ulaže samo Rusija, koja je u 21. veku vodila već četiri rata (Čečenija, Gruzija, Ukrajina i Sirija) sa tim ciljem. Za Kinu se, pak, može reći da se služi Kristensenovim i Snajderovim švercovanjem, izbegavajući da snažnije podrži Rusiju u tim naporima. Najčešća strategija regionalnih sila i manjih država trenutno je, međutim, šlepovanje uz Sjedinjene Države, jer jako mnogo aktera i dalje veruje da pomaganjem Vašingtonu da izgradi liberalni svetski poredak i sami mogu da profitiraju. Dalje jačanje Kine ne garantuje da će ona da uloži veće napore u uravnoteživanje SAD. Umesto toga, može da se sporazume s njima o podeli sfera uticaja i udruži protiv treće sile – Rusije – a može i sama da se upusti u poduhvat uspostavljanja svetske hegemonije. U tom slučaju ekonomska međuzavisnost SAD i Kine teško da će spasiti svet od novog sukoba, kako je to Sterling-Folkerova teorija pokazala. Neoklasični realizam, dakle, i na nivou konkretnih spoljnih politika država, i na nivou ishoda njihovog međudelovanja, nudi koncepte podesne za predviđanje kuda se kreću međunarodni odnosi u nastavku 21. veka.

Bibliografija

- Christensen, Thomas J. and Jack Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*, Vol. 44, No. 2, Spring 1990, pp. 137–168.
- Feaver, Peter D, Gunther Hellman, Randall L. Schweller, Jeffrey W. Taliaferro, William C. Wohlforth, Jeffrey W. Legro and Andrew Moravcsik, "Correspondence: Brother, Can You Spare a Paradigm? (Or Was Anybody Ever a Realist?)", *International Security*, Vol. 25, No. 1, Summer 2000, pp. 165–193.
- Legro, Jeffrey W. and Andrew Moravcsik, "Is Anybody Still a Realist?", *International Security*, Vol. 24, No. 2, Autumn 1999, pp. 5–55.
- Mearsheimer, John J, *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton, New York, 2001.
- Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro (eds.), Cambridge University Press, 2009.
- Posen, Barry R, *Strategic Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2014.
- Rose, Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, Vol. 51, No. 1, October 1998, pp. 144–172.

- Schweller, Randall L, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Vol. 19, No. 1, Summer 1994, pp. 72–107.
- Schweller, Randall L, *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, Columbia University Press, New York, 1998.
- Schweller, Randall L, "Neorealism's Status Quo Bias: What Security Dilemma?" in: *Realism: Restatements and Renewal*, Benjamin Frankel (ed.), Frank Cass, London and New York, 1996, pp. 90–122.
- Schweller, Randall L, "Tripolarity and the Second World War", *International Studies Quarterly*, Vol. 37, No. 1, March 1993, pp. 73–103.
- Taliaferro, Jeffrey W, "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited", *International Security*, Vol. 25, No. 3, Winter 2000–2001, pp. 128–161.
- Trapara, Vladimir, „Teorija ravnoteže interesa Randala Švelera“, u: Milan Lipovac i Dragan Živojinović (urs), *Međunarodna bezbednost: teorijski pristupi*, Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti i Akademska knjiga, Beograd, 2014, str. 161–178.
- Trapara, Vladimir, *Vreme „resetovanja“: Odnosi Rusije i Sjedinjenih Država u periodu od 2009. do 2012. godine*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2017.
- Walt, Stephen M, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, Vol. 9, No. 4, Spring 1985, pp. 3–43.
- Waltz, Kenneth N, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading (MA), 1979.
- Zakaria, Fareed, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, 1999.

Vladimir TRAPARA

NEOCLASSICAL REALISM: REALISM FOR THE 21st CENTURY

Abstract: The author deals with neoclassical realism, the approach which emerged within the realist school of thought about international relations during the nineties of the last century. The goal of the paper is to consider the establishment and development of the approach during this decade and later in the 21st century, in order to show that it improved the realist school of thought and thus responded to the challenge that the end of the Cold War posed to it. This improvement consists of an integration of systemic level of analysis, on which neorealism insists, with unit level, from which classical realism and other IR schools of thought start. The author illustrates the application of neoclassical realism on the research of the topics relevant for the 21st century through the examples of several significant titles within the approach, but also citing his own application of the approach.

Key words: neoclassical realism, international relations in the 21st century, World War II, the United States foreign policy, levels of analysis.